

САПРАЎДНЫ АРЫСТАКРАТ: УСПАМІНЫ ПРА Ф. М. ЯНКОЎСКАГА

Мы з братам скончылі школу ў 1966 г. адначасова – ён 11-ты клас, а я 10-ты, бо ў той год былі два выпускныя класы. Юрась паступіў на літмуз педінстытута, а я – на біяфак універсітэта. Вучыліся мы побач (біялагічны факультэт размяшчаўся тады яшчэ ў будынку даўнейшага ўніверсітэцкага гарадка). Я даволі часта наведваў брата, і адразу заўважаў, з якой павагай студэнты ставяцца да Фёдара Міхайлавіча Янкоўскага. Гэта было відаць нават з таго, як заціхала гамана ў калідоры падчас перапынкаў, калі ён выходзіў з кабінета або аўдыторыі. Дый Юрась няраз казаў мне пра нейкія моманты інстытуцкага жыцця, з якіх вынікала, што гэты выкладчык сваёй высокай адукаванасцю, культурай, паважлівым стаўленнем да студэнтаў заслужыў у іх вялікі аўтарытэт. Гэта быў не танны аўтарытэт, які часам дасягаецца паблажлівасцю. Наадварот, Янкоўскі быў строгім настаўнікам. У прыватнасці, як прыхільнік чысціні мовы, ён быў вельмі патрабавальны да культуры маўлення. З таго часу памятаю крылаты фразу: “Здзесь-тут коні-лошадзі не пасуцца”. Гэтак ён характарызаваў адказ студэнта, у мове якога нярэдка пракідаліся русізмы.

З заняткаў я звычайна вяртаўся кароткай дарогай – праз той скверык, дзе цяпер помнік Міцкевічу, але часам збочваў на праспект, каб паглядзець кніжныя навінкі ў Цэнтральнай кнігарні. Аднаго разу, гэта было, мабыць, на пачатку 1969 г., я ўбачыў там двухтамовік У. Караткевіча “Каласы пад сярпом таям”, які надоечы выйшаў з друку. Гэтая падзея ўзрушыла мяне. Дасколь я ведаў Караткевіча больш як паэта, – аўтара слаўтай “Матчынай душы”. А тут – нешта незвычайнае для тагачаснага беларускага жыцця – гістарычны раман! Ды яшчэ хораша выддзены, густоўта аформлены, пад супервокладкай. Я доўга гартаў яго, разглядаў ілюстрацыі, месцамі чытаў, запяняючыся на некаторых старонках... Заўважаў побач чалавека, у якім пазнаў Янкоўскага. Відаць, думаючы, што я вагаюся – купляць ці не купляць, ён далікатна паспрабаваў падштурхнуць мяне да правільнага кроку. Казаў, што гэтую кнігу варта прачытаць кожнаму маладому чалавеку. Дагэтуль помню тую няёмкасць, нават сорам, якія адчуваў тады, вяртаючы кнігі на паліцу. Да стыпендыі заставалася некалькі дзён, і я проста не меў грошай.

Жылі мы з ім на адной вуліцы, якая называлася Паркавай магістраллю: ён у доме № 5, а я ў студэнцкім інтэрнаце (дом № 9). Там і пазнаёміліся. Гэта было ў 1970 г., калі я вучыўся на апошнім курсе. Аднаго дня, ідучы з універсітэта, убачыў наперадзе Фёдара Міхайлавіча, які няспешнай хадюю крочыў па мосце над Нямігай. Дагнаўшы яго, я прывітаўся, назваў сябе, адрэкамендаваўшыся Юрасёвым братам. Гэтага было даволі, каб між намі завязалася нязмушаная гаворка. Здаецца, тады ён запрасіў мяне ў сваю

кватэру. Гаспадыня, Серафіма Андрэўна, частавала гарбатай, а ён працягваў роспыты. Пацікавіўся і тэмай дыпломнай працы. Я ўхіляўся ад канкрэтнага адказу. Ну што, думаю, можа разумець філолаг, няхай сабе і прафесар, у біяхіміі? Фёдар Міхайлавіч усё ж праявіў настойлівасць і, калі я назваў тэму (а даследаваў я уплыў малых доз радыёактыўнага апраменьвання на актыўнасць аланін- і аспартатамінатрансфераз у розных жывёлных тканках), сказаў: “Што ж тут незразумела? Ферменты – гэта біялагічныя каталізатары...” Карацей кажучы, паказаў такую абазнанасць, якая ўразіла мяне і ярскава засведчыла шырокую эрудыцыю, вялікую вучонасць гэтага чалавека.

Фёдар Янкоўскі сустракаўся ў тым годзе і з нашым бацькам. Папрасіў Юрася, каб той перадаў, што хоча пазнаёміцца з ім. Для таты гэта быў вялікі гонар, і ён ахвотна адгукнуўся, знайшоўшы час выбрацца ў Менск. Людзі аднаго пакалення, яны мелі пра што пагаварыць. Калі я пасля папытаўся, як прайшла сустрэча, тата – як заўсёды, нешматслоўны – адказаў: “Гэта – чалавек!” У яго гэта была найвышэйшая адзнака вартасці асобы. А яшчэ з яго вуснаў прагучалі дзве дужа важныя для мяне рэчы, перакананыя са слоў Янкоўскага і сфармуляваныя гэтаю сама лакалічна: “Нас – шмат” і “Камуністы – гэта тыя ж фашысты”.

Пяць наступных гадоў пасля сканчэння ўніверсітэта я вучыўся і працаваў у Маскве, у Інстытуце малекулярнай біялогіі. Але не парываў сувязі з Беларуссю: быў у курсе падзей культурнага жыцця, ліставаўся з сябрамі. Адгукнуўся на падпісанні К. Крапівой пагромны артыкул “Грамадская неабходнасць ці беспадстаўнае наватарства?”, скіраваны супраць Ф. Янкоўскага і яго прыхільнікаў. Мой ліст, вядома ж, не апублікавалі, але копію я паслаў Алесю Каўрусу, які падзякаваў за падтрымку. Па нейкім часе, у 1973 годзе, нечакана затэлефанавала з Менска добра знаёмая мне Дзіна Музычэнка – якая працавала на кафедры ў Янкоўскага. Паведаміла пра тое, што пачаўся рэпрэсіі супраць групы беларускіх навукоўцаў (цяпер яе называюць “акадэмічным асяродкам”). Сярод іх – Мікола Прашковіч і Аляксандр Каўрус, з якімі я падтрымліваў сяброўскія стасункі. Спадарыня Дзіна папярэдзіла, каб быў асцярожным. Тэлефанавала яна на просьбу Фёдара Міхайлавіча.

Хоць сустракаліся мы з Ф. Янкоўскім нячаста, але ён займае ў маім жыцці асаблівае месца тым, што вызначыў кірунак маёй творчай працы ў мовазнаўстве. Менавіта яго публікацыі па культуры мовы абудзілі цікавасць да гэтай тэмы і заахвоцілі ўзяцца за складанне руска-беларускага слоўніка прыказак, прымавак і фразем. Патрэба ў такім даведніку востра адчувалася. Ф. Янкоўскі, можа, больш чым хто разумеў, што багацце і непаўторнасць мовы шмат у чым вызначаюцца ўстойлівымі словазлучэннямі. І таму яго засмучала пазіцыя некаторых калег. Для Фёдара Міхайлавіча, які быў далікатным і ў жыцці, і ў стаўленні да мовы, гэта было

непрымальным. Я вельмі ўдзячны, што ён падтрымаў маё імкненне да гэтай працы і надаў мне ўпэўненасці ў сваіх сілах. Адночы, калі я выказаў сумнеў, ці змагу адужаць яе, не маючы грунтоўнай філалагічнай падрыхтоўкі, ён сказаў: “Уладзімір Даль паводле адукацыі таксама не мовазнавец, а паглядзіце на вынікі яго працы”. Разам з тым перасцерагаў ад паспешлівасці вядомай прыказкай: “Хутка каты робяцца, ды сляпяя родзяцца”.

Фёдар Янкоўскі зазаўсёды застанеца ў маёй памяці як узор беларускага інтэлігента, сапраўднага навукоўца, як увасабленне найлепшых рыс характару нашага народа. Не ведаю, ці быў ён шляхцічам з паходжання, але ў жыцці ён быў сапраўдным арыстакратам. Бо праўдзівы арыстакратызм ярка і палягае ва ўсведамленні асабістай адказнасці за лёс Айчыны.

Юрась Санько*

МОЙ ДАРАГІ НАСТАЎНІК

Ён ніколі не спазняўся – ні на лекцыі, ні на практычныя заняткі. Быў чалавекам высокай культуры паводзін і вялікага розуму. Ніколі не павысіў голасу, не сказаў нічога дрэннага на студэнтаў. Могаў толькі паківаць галавою, калі хто-небудзь заслугоўваў дакору. На лекцыі ніколі не стаяў за кафедрай і не чытаў з канспекта. Хадзіў. Калі-нікалі толькі даставаў з кішэні маленькую паперку, каб паглядзець нешта. Яго лекцыі былі вельмі змястоўныя, і мы стараліся запісаць кожнае слова – канспекты ва ўсіх былі поўныя, падручнікаў жа не было.

Усе выкладчыкі кафедры былі таленавітыя людзі, не было выпадковых – падбіраў, мабыць. Фёдар Янкоўскі быў для нас як бог. Душой жа нашай групы быў Яўген Адамовіч, які чытаў у нас беларускую мову, а на перапынках расказваў розныя цікавыя гісторыі.

Ні да якога іншага экзамену ці заліку мы не рыхтаваліся так, як да тых, што прымаў Янкоўскі. Здавалі раз залік па гістарычнай граматыцы. Фёдар Міхайлавіч выйшаў у калідор і кажа да нас: “Я прашу прабачэння, ці можаце вы пачакаць паўгадзіны?” Ну хіба мы можам запырэчыць? Нам жа і добра – можна яшчэ падвучыць. І так два ці тры разы. Потым выйшаў, кажа старасту сабраць заліковыя кніжкі – і на стол. Мы зайшлі ў аўдыторыю і ён хвілін дзесяць казаў нам пра нашу адказнасць, што мы выбралі такі жыццёвы шлях: выкладаць нацыянальную мову, пра тое, што выкладчык беларускай мовы павінен быць высокаадукаваным чалавекам, павінен быць эрудытам у кожнай галіне, каб мець адказ на любое пытанне. Гаварыў пра значэнне роднай мовы і пра тое, якія ў яго добрыя, працавітыя студэнты. І ўрэшце кажа: “І я не памылюся, калі кожнаму пастаўлю залік”.

---

* Выпускнік 1972 г.